היום נלמד בעזרת ה׳:

בכורות דף נא

למדנו במשנה – שלשים של עבד חמשים של אונס ושל מפתה וכו׳: ומאה של מוציא שם רע, כולם בשקל הקודש במנה צורי.

קושיא: **הא תו למה לי? הא תנא ליה רישא:** מדוע המשנה חוזרת ואומרת ׳כולם בשקל הקודש במנה צורי׳? והרי היא כבר פירטה את כל הדברים הללו ברשימת הדברים שמשלמים בכסף צורי. תירוץ: **אונס ומוציא שם רע איצטריך:** בפדיון הבן, בשלושים של עבד, ובמפתה, כתוב בתורה שמשלם ׳שקלים׳. אבל באונס ומוציא שם רע לא כתוב ׳שקלים׳, ולכן היה מקום לחשוב שאמנם צריך לשלם ב׳מטבע צורי׳ אבל לא צריך לשלם שקלים אלא דינרים צורי. ומשום כך חוזרת המשנה ואומרת שגם אותם צריך לשלם בשקלים. כי לומדים אותם אחד מהשני.

*

למדנו במשנה – חוץ מן השקלים: את מחצית השקל אי אפשר לשלם בשווה כסף.

תנא. חוץ מן השקלים ומעשר והראיון: הברייתא מוסיפה שגם מעשר שני אי אפשר לפדות בשווה כסף, וגם את ׳עולת ראייה׳ (שצריך להקריב בעלייה לרגל) צריך לקנות דוקא בכסף ולא בשווה כסף. והגמרא מרחיבה.

שקלים – דתנן מצרפין שקלים לדרבונות מפני משאוי הדרך: בני העיר ששולחים את שקליהם לירושלים, מחליפים את השקלים ל׳דרבונות׳ = מטבעות זהב. כי זהב שווה יותר מכסף, וניתן להמיר הרבה מטבעות כסף לקצת מטבעות זהב. וזאת כדי להקל על המשא בדרך לירושלים. במשנה כתוב שאפשר להמיר את השקלים דוקא למטבעות זהב ולא לזהב סתם. וטעם הדבר כי חוששים שמא בדרך ירד הערך של הזהב, וההקדש יפסיד. אבל מטבעות זהב ערכם לא יורד.

מעשר – דכתיב וצרת הכסף בידך: את הפסוק "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ" דורשים שצריך לחלל דוקא על מטבע שיש לו צורה (ולא על חתיכת כסף).

והראיון – תני רב יוסף שלא יביא סיגה לעזרה: אי אפשר לקנות את העולה עם כסף סיגים (= חתיכת כסף) אלא רק עם מטבע כסף.

משנה: אין פודין: למרות שאפשר לפדות את הבן בשווה כסף, אבל לא פודים בעבדים, ולא 'בשטרות' דהיינו לתת לכהן שטר חוב שחבירו חייב לו חמש סלעים, והכהן יגבה מחבירו את הכסף. ולא בקרקעות. ('ולא בהקדשות' יתבאר בגמרא).

כתב לכהן: אם האב כתב לכהן שטר שהוא חייב לתת לו חמשה סלעים. אמנם הוא חייב לתת לו בגלל שכך כתוב בשטר, אבל בנו אינו פדוי בזה, אלא הוא צריך לתת חמשה סלעים אחרים (והטעם יתבאר בגמרא). ולפיכך אם רצה הכהן להחזיר לו את החמש סלעים הנוספים במתנה, הוא רשאי, אבל אי אפשר להכריח אותו.

המפריש פדיון בנו: ונאבד הכסף. האב חייב באחריות על הכסף. שנאמר באהרון הכהן "**יהיה לך ... פדה תפדה**" ודורשים שרק כאשר הכסף יהיה בידיים של אהרון אז יחול הפדיון.

גמרא: מתני' דלא כרבי: משנתנו אינה סוברת כרבי. כי לדעת רבי אפשר לפדות גם בעבדים וקרקעות, ורק לא בשטרות. כדלהלן.

כשהתורה כותבת דבר באופן כללי ומרובה, ואחר כך היא כותבת קצת מתוך הכלל והריבוי. יש שני דרכים לדרוש את הפסוקים. יש דרך של 'כלל ופרט' דהיינו שהתורה באה לפרש את הכלל שאמרה בתחילה. ויש דרך של 'ריבוי ומיעוט' דהיינו שהתורה רק ממעטת חלק מהדברים שאמרה בתחילה.

ההבדל בין 'כלל ופרט' ל'ריבוי ומיעוט'. ב'כלל ופרט' – הפרט הוא הפירוש של הכלל ולכן 'אין בכלל אלא מה שבפרט' ולא שום דבר נוסף, ואז כשיש כלל נוסף אחרי הפרט הוא מרבה רק דבר הדומה לפרט. ואילו ב'ריבוי ומיעוט' – המיעוט ממעט רק מה שלא דומה לכלל, ואז כשיש ריבוי נוסף אחרי המיעוט הוא מרבה גם דברים שלא דומים לפרט, חוץ מדבר אחד שרחוק מאד מהפרט. כפי שיתבאר להלן בהרחבה.

דתניא רבי אומר בכל פודין וכו': נאמר במצות פדיון הבן "**וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים**". לדעת רבי דורשים את הפסוק בדרך של 'ריבוי ומיעוט'. "**וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ**" מרבה את כל הדברים השווים חמש שקלים, "**בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים**" ממעט כל דבר חוץ מכסף, ואחר כך "**תִּפְדֶּה**" חוזר ומרבה כל דבר, וממעט רק 'שטר חוב' שאין גופו ממון. דהיינו האבא אינו יכול להביא לכהן שטר חוב שמישהו חייב לו חמשה שקלים, כי השטר עצמו הוא חתיכת נייר שאינה שווה כסף מצד עצמה אלא רק מצד מה שכתוב בה. [ואפילו ש"תפדה" כתוב קודם לכן, הוא 'הכלל' השני, כפי שיתבאר בגמרא בהמשך].

אבל לדעת רבנן לומדים את הפסוק בדרך של 'כלל ופרט וכלל'. ולכן כשהתורה מפרטת "**בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים**" היא מפרשת את 'הכלל' ("**וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ**") שצריך להביא דוקא כסף, ואחר כך כשהיא חוזרת וכוללת "**תִּפְדֶּה**" היא באה לרבות רק דבר הדומה לפרט ('כסף') שהוא דבר המיטלטל וגופו ממון, ולא קרקעות שאינן מטלטלין, ולא עבדים שהוקשו לקרקעות, ולא שטרות שאין גופן ממון.

קושיא: **א"ל רבינא לאמימר – ורבי ריבויי ומיעוטי דרישׁ? והא רבי כללי ופרטי דרישׁ! במרצע**: הגמרא מביאה את הברייתא שבה נחלקו רבי יוסי ברבי יהודה ורבי בענין 'מרצע', ואת פירוש הגמרא במסכת קידושין במה הם נחלקו.

נאמר "**וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת**". המחלוקת היא בצורת הלימוד של הפסוק, האם דורשים את התורה בכל מקום בצורת לימוד של 'כלל ופרט', או בצורת לימוד של 'ריבוי ומיעוט'.

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה דורשים בדרך של ריבוי ומיעוט. צורת לימוד זו אומרת שכשהתורה סותמת באופן כללי '**וְלָקַחְתָּ**' דהיינו מכל סוג של חומר, אחר כך כשהיא אומרת '**הַמַּרְצֵעַ**' היא באה למעט את הריבוי של כל החומרים, והיינו מה שאינו סוג של מתכת. וכשהיא חוזרת ומרבה '**וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת**' היא מרבה את הכל (כולל מרצע ממתכת) וכולל מרצע מעץ, כגון הסול והסירא. ובכל אופן נשאר המיעוט שבאמצע הפסוק למעט דבר רחוק מאד, והיינו עשיית נקב על ידי סם (=משחה) שהחור נעשה מאליו ולא על ידי כח האדם.

לדעת רבי דורשים בדרך של 'פרט וכלל'. צורת לימוד זאת אומרת שכשהתורה סותמת באופן כללי 'וְלָקַחְתָּ' מכל סוג של חומר, ואחר כך מפרטת 'הַמַּרְצֵעַ', הפרט הוא פירוש של הכלל, ולכן אי אפשר לדמות לפרט דברים נוספים, אלא רק מרצע בלבד. וכשאחר כך התורה חוזרת וכוללת 'וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת' (כלומר כל דבר שתוכל לתת בהם ולרצוע את האוזן), היא באה לרבות רק דברים הדומים לפרט, דהיינו מרצע מכל סוגי המתכות, אבל לא מרצע מעץ כגון הסול והסירא.

נמצא שרבי דורש את התורה בדרך של 'כלל ופרט', ולא בדרך של 'ריבוי ומיעוט'!

תירוץ: **אין בעלמא רבי כללי ופרטי דריש וכו'**: באמת רבי דורש את התורה תמיד ב'כלל ופרט', אבל כאן בפדיון הבן הוא דורש את הפסוק ב'ריבוי ומיעוט'. כי בפסוק כתובים שני הכללים סמוכים זה לזה ואחר כך כתוב הפרט. "**וּפִדְוִיו מִבֶּן חֹדֶשׁ** (= כלל) **תִּפְדֶּה** (= כלל) **בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים** (= פרט)". וכשיש שני כללים סמוכים זה לזה, צורת הלימוד של התורה היא של 'ריבוי ומיעוט' ולא של 'כלל ופרט'. וכמו שאמר תנא דבי רבי ישמעאל לגבי סימני דגים, כדלהלן.

במים במים: נאמר במצות סימני דגים "**אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם** (= כלל) **כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם** (= כלל) **בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים** (= פרט) **אֹתָם תֹּאכֵלוּ**". הכלל "במים" בא לרבות שבכל מים שבעולם צריך סימנים בכדי להכשיר דגים. ואילו הפרט "בימים ובנחלים" בא למעט שדוקא בהם צריך סימנים כדי להכשיר את הדגים הנמצאים בהם, ולא במים ש'בחריצין ונעיצין' למרות שהם מים נובעים, וכן לא ב'בורות שיחין ומערות' שהם מים מכונסים. שם לא צריך סימנים בדגים הנמצאים בהם.

שני הכללים 'במים' 'במים' נאמרו סמוכים זה לזה, והפרט 'בימים ובנחלים' נאמר אחריהם. בכזה מקרה דורשים את הפסוק בדרך של 'ריבוי מיעוט וריבוי'. ולכן מרבים גם את הדגים הגדלים בחריצין ונעיצין שהם מים נובעים, וממעטים רק דגים הגדלים בתוך מים מכונסים שאינם נובעים (כגון בתוך בורות שיחין ומערות).

ורבנן אמרי: אמנם רבנן החולקים על רבי בפדיון הבן ודורשים את הפסוק ב'כלל ופרט', סוברים שלמרות שיש כאן שני כללים הסמוכים זה לזה, מכניסים את הפרט ביניהם ודורשים כאן 'כלל ופרט וכלל'.

*

למדנו במשנה – ולא בהקדשות:

קושיא: **פשיטא לאו דידיה נינהו:** פשוט שאי אפשר לפדות את הבן בדבר של הקדש, כי הוא לא שייך כלל לאבא אלא להקדש! תשובה: **אימא ולא הקדשות בכל אלו:** אין כוונת המשנה על פדיון הבן בהקדש, אלא שגם דבר של הקדש אי אפשר לפדות בעבדים שטרות וקרקעות, כמו שאי אפשר לפדות בהם את הבן.

*

למדנו במשנה – כתב לכהן שהוא חייב לו חמשה סלעים חייב ליתן לו כו':

אמר עולא: מצד דין התורה בנו פדוי לאחר שיתן לכהן את המחש סלעים שכתב לו בשטר, אלא שחכמים גזרו שאין בנו פדוי, גזירה שמא יאמרו שאפשר לפדות בשטר אפילו אם לא נותן לכהן כלום, או שיאמרו שאפשר לפדות בשטר חוב (= שנותן לכהן שטר שכתוב בו שפלוני חייב לאבי הבכור כסף, והכהן יגבה את החוב לעצמו), ועל אבי הבן לתת לכהן עוד חמש סלעים אחרים.

תני תנא קמיה דרב נחמן, בנו פדוי לכשיתן: אחד מהאמוראים שנה ברייתא לפני רב נחמן, שאם אבי הבן נתן לכהן את החמש סלעים שכתוב בשטר, בנו פדוי גם מדרבנן.

א"ל רב נחמן, זו דברי רבי יוסי ברבי יהודה סתימתא (= שדבריו נשנו בברייתא ב'סתם' ללא הזכרת שמו), **ואמרי לה זו דברי רבי אלעזר ברבי שמעון סתימתא, אבל חכמים אומרים אין בנו פדוי** (= מדרבנן, גזירה שמא יאמרו שאפשר לפדות בשטר), **והלכתא אין בנו פדוי.**

*

למדנו במשנה – לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי:

תנינא להא דת"ר: אם אבי הבן הניח את כל החמש סלעים לפני עשרה כהנים והלך משם, יצא ידי חובת פדיון. וכן אם אבי הבן נתן לכהן אחד את החמש סלעים בזה אחר זה, יצא ידי חובת פדיון. וכן אם נטל הכהן את החמש סלעים והחזירן לאבי הבן, יצא ידי חובת פדיון, וכך היה מנהגו של רבי טרפון (= רבי טרפון היה כהן)

שהיה נוטל ומחזיר, וכששמעו חכמים בדבר אמרו, קיים זה הלכה זו (= שאפשר להחזיר לאב את דמי הפדיון). ע"כ הברייתא.

קושיא: **הלכה זו ותו לא?** וכי רבי טרפון קיים רק את הלכה זו ולא יותר?

תירוץ: **אלא קיים זה אף הלכה זו:** כוונת הברייתא שרבי טרפון קיים גם הלכה זו.

רבי חנינא (שהיה כהן) היה רגיל לקחת את דמי הפדיון ולהחזירם לאבי הבן, פעם אחת לאחר שפדה בכור, ראה את אבי הבן שהולך ויושב לפניו כדי שיראה אותו ויחזיר לו את החמש סלעים שנתן עבור פדיון בנו, אמר לו רבי חנינא – לא גמרת בדעתך לתת לי את החמש סלעים בנתינה גמורה, אלא נתת לי כדי שאני יחזיר לך אותם, ודבר רע עשית, ולכן אם אני יחזיר לך אותם אין בנך פדוי. [רש"י מביא ביאור נוסף: ולכן אפילו אם לא אחזיר לך אותם אין בנך פדוי].

*

למדנו במשנה –המפריש פדיון בנו ואבד, חייב באחריותו:

מנלן? מניין שחייב באחריותו? [להלן רב פפא יקשה שהרי המשנה כבר הביא פסוק שממנו לומדים זאת].

א"ר שמעון בן לקיש: לומדים זאת בגזירה שווה מערכין, שכאן לגבי בכור נאמר "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ", ולגבי ערכין נאמר "וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ", כשם שלגבי ערכין הוא חייב באחריותם של המעות שהפריש עד שיבואו לידו של הגזבר, כך לגבי פדיון הבן הוא חייב באחריותם של המעות שהפריש לפדיונו.

רב דימי א"ר יונתן: לומדים זאת בגזירה שווה מעולת ראייה (= מי שעולה לרגל חייב להביא עולה), שכאן לגבי בכור נאמר "כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם", ולגבי עול ראייה נאמר "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם", כשם שאם הפריש עולת ראייה ומתה או נגנבה חייב באחריותה, כך פדיון הבן חייב באחריותו.

קושיא: **מתקיף לה רב פפא, קרא לקרא?!** וכי צריך להביא פסוק כדי לסייע לפסוק אחר? כלומר והרי המשנה כבר הביאה פסוק שממנו לומדים זאת, ומדוע צריך לחפש פסוק אחר וללמוד בגזירה שווה?!

אלא א"ר פפא: הטעם שחייב באחריותו הוא כפי שהמשנה אמרה – שנאמר "**יִהְיֶה לְךָ אַף פָּדֹה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם**", דהיינו שהקב"ה אמר לאהרן הכהן, כאשר יהיה בידך הפדיון, אז הבכור יהיה פדוי, ומכאן שרק כאשר הפדיון מגיע ליד הכהן הבכור פדוי, ונמצא שהאב חייב באחריותו.

וכי איתמר דריש לקיש ארישא איתמר: ודברי ריש לקיש הנ"ל נאמרו על המשנה לעיל (מט.) – 'מת (הבן) לאחר שלשים יום, אע"פ שלא נתן, יתן' (= אע"פ שלא נתן האב את הפדיון, יתן כעת). ועל זה שאלנו –

מנא לן? א"ר שמעון בן לקיש, אתיא ערך ערך מערכין: כלומר שלמדנו במס' ערכין, האומר 'ערכי עלי' ומת, על היורשים לתת את ערכו, וכן אם אמר 'ערך פלוני עלי' ומת אותו פלוני, חייב הנודר לתת את ערכו של פלוני שמת, ולומדים זאת ממה שנאמר "**יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן**", ונאמר לגבי בכור "**וּפְדוּיוֹ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ**", ולומדים בגזירה שווה כשם שבערכין אין מיתה פוטרת כך לגבי פדיון הבן אין מיתת בנו פוטרת אותו מפדיון.

רב דימי א"ר יונתן: לומדים זאת בגזירה שווה מעולת ראייה, שכאן לגבי בכור נאמר "**כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם**", ולגבי עולת ראייה נאמר "**וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם**", כשם שלגבי עולת ראייה אם התחייב בה האב ומת היורשים חייבים, כך כאן לגבי פדיון הבן היורשים חייבים, דהיינו שאם הבן מת לאחר שלושים, האב חייב בפדיון, ואם מת האב, היורשים חייבים לשלם את הפדיון.